

Edina ŠPAGO-ĆUMURIJA

OD PREVOĐENJA NA INTERNETU DO JEZIČKIH PROMJENA U KONTAKTU ENGLESKOG I BOSANSKOG JEZIKA

KLJUČNE RIJEČI: *jezički kontakt, engleski, bosanski, crowdsourcing, inovacije*

Razvoj informacijskih tehnologija dovodi do lakšeg širenja engleskog jezika globalno. Takav trend u Bosni i Hercegovini dovodi u kontakt engleski i bosanski jezik – pri čemu je bosanski više izložen promjeni. Jedan od načina na koji se promjene uvode u neki jezik jeste jezičkim kontaktom putem prevođenja. Danas je prevođenje na internetu nerijetko plod dobrovoljnog angažmana korisnika, tj. prijevodi nastaju pristupom koji podrazumijeva *crowdsourcing* – najčešće besplatno, dobrovoljno prevođenje korisnika određene platforme. U ovakvom, vrlo otvorenom, kontekstu komunikacije na internetu, najčešće mnoštvo ljudi učestvuje u prijevodnim rješenjima za nove leksičke jedinice iz engleskog jezika, pa je zanimljivo ispitati inovativnost i kvalitet takvih prijevoda.

U ovom radu bit će analizirani prijevodi s engleskog na bosanski na platformi TED kao dobrom primjeru *korisničkog*¹ prevođenja. S obzirom na niži nivo formalnosti komunikacije te određene posebnosti upotrebe jezika na internetu, kao i spomenutu masovnost u prevođenju u kontekstu interneta, mogu se očekivati inovativna prijevodna rješenja koja ponekad mogu biti u neskladu s prirodom bosanskog jezika. Analiza će obuhvatiti leksičke, ali i strukturne promjene do kojih dolazi u kontaktu engleskog i bosanskog jezika.

1 Vlastito prevodilačko rješenje engleskog termina *crowdsourcing* jeste pridjev korisničko kao njegov bosanski ekvivalent, stoga će u daljem tekstu biti korišten ovaj prijevod. Uzimajući u obzir karakteristike ovog prevodilačkog fenomena (masovnost, dobrovoljna osnova te pripadanje određenoj društvenoj grupi/zajednici koja uvijek koristi neku zajedničku tehnološku podršku/platformu za komunikaciju), ovo se čini najpodesnijim rješenjem. Sigurno je da se pitanje kreiranja i usklađivanja naziva fenomena u vezi s ovom vrstom prevođenja tek otvara za buduća terminološka rješenja.

1. TED I CROWDSOURCING

Termin *crowdsourcing* “skovao je” Jeff Howe (2006, prema Anastasiou–Gupta 2011), koji ga je definisao kao novi oblik obavljanja neke poslovne aktivnosti, na način da ga ne obavljaju zaposlenici nego *nedefinisana, obično velika grupa ljudi*.² U kasnijoj definiciji – to je *mudrost zajednice* (VP od *community’s wisdom*) koja se koristi za postizanje ciljeva neke organizacije (Anastasiou–Gupta 2011). Kao sinonimi pojavljuju se *saradničko* prevođenje (VP od *collaborative*), prevođenje *u zajednici*, prevođenje koje generišu *korisnici* ili *volonteri* da bi se istaknula činjenica da nije riječ o profesionalnim prevodiocima (Dombek 2014).

Jedna od najpoznatijih platformi koje koriste volontersko prevođenje jeste platforma TED, s otvorenim pozivom priključivanja zajednici.³ Ime svakog prevodioca volontera navedeno je na stranici uz prijevod na kojem je radio. Druga osoba prijevod provjerava radi osiguranja kvaliteta.

TED je skraćenica za *tehnologija, zabava i dizajn* (VP od *technology, entertainment, design*), postoji od 1986. godine, i nudi govore na više od 100 jezika, sa ca. 36 000 prevodilaca.⁴

2. JEZIČKE PROMJENE I PREVOĐENJE

Prevođenje je i sredstvo semiotičke razmjene između kultura koja uključuje proces recepcije novih sadržaja i koncepata. Samo prevođenje u tom je procesu nerijetko *relativna interpretacija* (VP od *relative interpretation*) novih informacija i novih značenja koja se prenose u kontaktu kultura, ali upravo takvi “netačni” ili “približni” prijevodi potiču kreativnost (Lotman 1990: 37 prema Podkalicka 2007:71).

Prevođenje se mijenja od individualne i ozbiljne aktivnosti prema saradničkoj, u kojoj jedna od primarnih motivacija postaje komuniciranje s drugim ljudima istih uvjerenja i interesa (Dombek 2014:216). Novi oblik prevođenja je *korisnički*, gdje korisnici tehnologije različitog stepena poznavanja stranog jezika funkcionišu kao amaterski prevodioci volonteri koji prevode onlajn-sadržaje, rade na velikim projektima i čak ocjenjuju kvalitet tuđih prijevoda (Doherty 2016). Ovakvo otvoreno prevođenje dešava se i na platformi TED.

2 Vlastiti prijevod od “undefined, generally large group of people” (Svi prijevodi s engleskog predstavljaju vlastiti prijevod autorice; u daljem tekstu VP.)

3 <https://www.ted.com/participate/translate/our-languages>

4 <https://www.ted.com/about/our-organization>

Promjene u jeziku koje se danas dešavaju dovode se u vezu s društvenim promjenama i ličnim preferencijama govornika, tj. pozitivnim asocijacijama koje se vežu za inovativne jezičke forme (Ó Murchadha 2013). Promjene koje nastaju usljed jezičkog kontakta su najšarolikije, a kod analiziranog korpusa riječ je o indirektnom kontaktu jezika putem prevođenja, u sklopu komunikacije na internetu (Hickey 2010:52).

3. PLATFORMA TED KAO PRIMJER PROMJENA U NOVOM PREVODILAČKOM KONTEKSTU

U novom prevodilačkom kontekstu potpomognutom tehnologijom došlo je do značajnih promjena u načinu na koji se odvija prevodilački proces. Utjecaj drugih prevodilaca, čija se prijevodna rješenja mogu pronaći u bazama podataka, postaje snažniji te se nerijetko koristi pristup tzv. prevođenja *kroz špijunku* (VP od *peep-hole translation*), u kojem se prevodilac oslanja na prethodne pronađene prijevode radi ujednačavanja korištene leksike, što je prepoznato kao *sljepo vjerovanje* (VP od *blind fate* Bowker 2005 prema Doherty 2016). Ovakve tendencije mogu se prepoznati kao pad kvaliteta prijevoda, ali svakako su osobina prevodilačkog procesa danas. Doherty (2016) diskutujući o različitim stavovima kad je u pitanju kvalitet prijevoda, predlaže dihotomiju koja uključuje razlikovanje tačnosti (VP od *accuracy*) i tečnosti (VP od *fluency*) prijevoda, pri čemu se tačnost odnosi na *tačnost* značenja koje se prenosi iz izvornog teksta, a *tečnost* na prirodnost izraza. U ovom presjeku tačnosti i tečnosti otvara se prostor za uvođenje novih elemenata u jezik prijevoda.

Također imajući u vidu inovativnost kao odliku sadržaja govora na platformi TED mora se uzeti u obzir difuzija nelingvističkih inovacija koje imaju istu tendenciju razvoja kao i lingvističke promjene (Maybaum 2013). Prihvatanje inovacije kao nelingvističke pojave prolazi nekoliko faza: saznanje, odlučivanje, primjena i konačno potvrda (Rogers 1995 prema Maybaum 2013), a paralelan proces može se prepoznati i kod inovativne leksike (Maybaum 2013). Uostalom to je već poznati proces *tranzicije* između bilo koje stare i nove forme u jeziku (Milroy–Milroy 1983). Jezik interneta i jezik govornika inovatora na platformi TED izvjesno je prvenstveno društveni fenomen koji odražava društvene promjene, a rezultira promjenama i na jezičkom nivou.

4. ANALIZA KORPUSA

Rad bilježi nove i neobične primjere značenja i strukture u prijevodu s engleskog na bosanski jezik. Primjeri su pronađeni u korpusu od 91 govora na

bosanskom jeziku na platformi TED.⁵ Gramatičnost i ono što je prihvatljivo u jeziku danas se drugačije definiše. Sve više govornika engleskog koriste internet kao sredstvo validacije novih formi i značenja (Li 2010), a u ovom radu se vidi da to važi i za bh. korisnike platforme TED. Tradicionalno razlikovanje rječnika i drugih izvora podataka postaje sve slabije, jer korisnici vrlo brzo mogu doći do mnoštva leksikografskih, terminoloških, enciklopedijskih ili informacija iz raznovrsnih korpusa, a da nisu svjesni razlike između tih izvora (L'Homme–Cormier 2014:335).

Također, bilingvalni rječnici nude transkodirane a ne kontekstualne ekvivalente (Delisle 1988 prema Roberts 2019), drugim riječima ne nude prijevodna rješenja za jedinstvene kontekste, nego ekvivalente na nivou jezika. U rječnicima su informacije uvijek poredane od općih prema specifičnim, pa je tako prevodiocu lako pogriješiti u odabiru ekvivalenta – neiskusni prevodilac češće bira prvi ekvivalent.

Imajući u vidu trend korištenja interneta kao leksikografskog izvora podataka pojedini primjeri iz korpusa provjereni su pretragom na pretraživaču *Google* radi ilustriranja opsega njihove upotrebe.

4.1. Leksičke promjene

U analiziranom korpusu pronađeni su brojni primjeri koji se odnose na značenjski nivo promjena, a bit će analizirano prevođenje imenskih sintagmi, nivo kolokacija, tj. novih spojeva riječi, te idiomatski izrazi.

4.1.1. *Imenske sintagme*

Analizirani primjeri prevođenja imenske sintagme pokazuju nekoliko zanimljivih tendencija. Jedna od njih je ono što Filipović zove nultom transmorfemizacijom (1979:178), tj. morfološka nepromijenjenost prvog člana sintagme koji je u engleskom jeziku imenica s pridjevskom funkcijom kao u primjerima *the Flash Crash of 2:45/fleš krah u 2:45*; *charter schools/čarter škole*; *Busch gardens/Buš Vrtovi* itd. Provjerom na pretraživaču može se vidjeti da su ovakvi oblici vrlo prihvatljivi u komunikaciji na internetu – npr. unosom sintagme *čarter škole* dobije se ca. 60 000 rezultata, a bez fonetske prilagodbe prve lekseme skoro četiri miliona rezultata. Slična se rješenja mogu pronaći i kad je u pitanju čitava rečenica u funkciji pridjeva: *“I want to kill myself” kind of chemical/“hoću da se ubijem” hemikalija*.

5 TED platformi pristupljeno u maju 2018. god., <https://www.ted.com/talks?language=bs&sort=newest>

Ekonomizacija izraza na bosanskom jeziku proizlazi iz strukturnog kalkiranja, tj. zadržavanja poretka sintagmatskih članova iz originala, kao u primjerima: *educational jackpot in a voluntary desegregation program/edukacioni džekpot u volonterskom desegregacijskom programu; a self-swimming autonomous robot, artificially intelligent/samostalno plivajući nezavisan robot, vještački inteligentan; the Earth's climate budget/Zemljin klimatski budžet; certain amount of continuity/određena količina neprekidnosti; journey of re-education/putovanje reedukacije; appropriate novelty/prikladna novotarija; acute environmental disasters/nagle okolišne katastrofe; that agonized, lonely place/to slamajuće usamljeničko mjesto; the luxury of time/luksuz vremena* itd.

Kalkiranje dovodi do značenjskog kodiranja koje može dovesti do nerazumijevanja ili čak novog aspekta značenja. Filipović navodi da promjena, tj. proširenje značenja riječi iz stranog jezika, često ostaje neobjašnjena s obzirom na to da zavisi od specifičnih uvjeta u jezičnoj zajednici u kojoj se ta pojava javlja (1986:174), a slična otvorenost ovog problema može se naslutiti i kad su u pitanju ovako prevedene imenske sintagme, iako nije nužno riječ o uvođenju anglicizama, nego o prenošenju strukturno-semantičke veze iz engleskog jezika. Nije izvjesno kako će primalac poruke razumjeti leksemu *stvaralac* u spoju *opportunity maker/stvaralac prilika* ili precizno značenje u sintagmama *public art/javna umjetnost; unlawful feeling/osjećaj nezakonitosti; a toxic, tormenting sense of hopelessness/mučni i zagađujući osjećaj beznađa; a mutuality mindset/zajednička mentalna postavka; the tension of stagnant economies/tenzije stagnirajuće ekonomije; sweet spots of shared interest/slatke tačke zajedničkog interesa; unmanned facility/bezljudna ustanova* itd.

S obzirom na to da je na nivou sintagme već riječ o rečeničnom kontekstu te imajući u vidu internetsko okruženje i kontekst korisničkog prevođenja, ovakvo zadržavanje sintagmatskog oblika koje rezultira direktnijim, semantički zgusnutijim, spojevima u jeziku cilju može se objasniti uklapanjem prevodilaca u kolektivne napore u cilju ostvarivanja komunikacije kao društvenog uspjeha (Keller 1994: 106 prema Luraghi 2010). Može se krenuti i od stava da su u pitanju tek neprecizne sintagme, a nekad i značenjske greške u upotrebi bosanskog jezika, ali nivo prisutnosti ovakve upotrebe jezika traži drugačiji pristup ovoj pojavi. U pojačanom kontaktu engleskog i bosanskog, uz prevodioce koji nisu jezični stručnjaci, te u kombinaciji s internetskim alatima za prevođenje, može se očekivati često upadanje u zamku *lažnih parova* koje će donositi prijevodna rješenja poput *in those individuals/ u tim individualcima; we're very confident/jer smo vrlo pouzdane* ili posezanje za prvim rječničkim značenjem za neku leksemu, kao u sintagmama *one of my more cheerful stu-*

dents/jedan od mojih veselijih studenata ili obstacles related to their backgro
und/prepreke povezane sa njihovom pozadinom, pri čemu će svakako dolaziti
i do promjene/proširenja značenja nekih od leksema.

Neki od imenskih spojeva potpuno su novi i čini se da ovakva rješenja ograničava samo maštovitost prevodilaca na internetu: *emotional sonorou-*
ness/emocionalna zvučnost; pieces of the economy/komadići ekonomije; five
tips/pet malih savjeta; violent or sexual trauma/nasilna ili seksualna trauma;
educational impossibility/obrazovna nemogućnost ili the shower effect/efekt
tuširanja (koncept kao takav ne postoji u našem jeziku, dok se u engleskom odnosi na iznenadnu ideju koja se javlja ujutro pod tušem⁶).

Kad su u pitanju imenice, osim značenjske komponente vidljiva je i promjena u brojivosti bosanskih imenica, kao u primjerima *public death records/*
javne evidencije smrti; huge collections of galaxies/ogromni zbirovi galak-
sija; these kinds of hierarchies/ovakve hijerarhije; competing motivations/
dvostruke motivacije; comfort zones/zone komfora; treatments/liječenje; large
numbers of hunters/mnoštva lovaca, i čak the first free and fair elections/prvi
slobodan i pravedan izbor.

Jezik prati promjene u realnosti koja nas okružuje, a imajući u vidu da je platforma TED mjesto gdje su govornici upravo inovatori, ne čudi da se u bosanskom prijevodu javljaju kreativna leksička rješenja za imenovanje novih ili nepostojećih pojava, koncepata i realija, u skladu s već spomenutim *nelingvističkim inovacijama* koje se reflektiraju u jeziku. Vidljiv je veliki broj anglicizama, npr. *petrodollars/petro-dolari, offshore bank accounts/offshore*
banke, bigoted household/bigotno okruženje, set point/set point, racquetball/
reketbol, externalities/eksternalije, cockpit/kokpit, WiTricity /WiTricity itd.

Mnogo su zanimljivija rješenja kad se zaista i prevodi koncept ili realija, gdje su korišteni različiti pristupi. Ekonomski termin *bottom up agreement/*
odozgo prema dole zvuči neodređeno na bosanskom, ali na pretraživaču ima više od 200 000 rezultata (i za *odozgo prema dole* i *odozdo prema gore*) i u ekonomskom je registru očito prihvaćeno. Zanimljiv ali neuspjao primjer prijevoda je i *Seed chatedral*, izložbeni paviljon za različite vrste sjemena na Sajmu u Japanu iz 2010. godine, ⁷koji je preveden kao *sjeme katedrala*, što jasno pokazuje značaj prevodilačkog angažmana i razumijevanja registra u kojem se prevodi.

Jedan od pogrešnih prijevoda jeste i primjer *undocumented students/ne-*
dokumentovani studenti. Ipak ukoliko prevodilac potraži značenje na interne-

6 <https://designcareer.wordpress.com/2012/10/11/the-shower-effect/>

7 <https://www.youtube.com/watch?v=N7JpJVmsBgU>

tu, može doći do npr. poznatog onlajn-rječnika *Glosbe* koji za *undocumented* nudi prijevod *nedokumentiran*,⁸ dok se ova riječ u bosanskom na pretraživaču može naći tek u vezi s imenicom *troškovi*.

Neki novi koncepti jasni su i u prevodu – poput *energy poverty/energetska siromaštvo* (135 000 rezultata na pretraživaču), *workafrolics/zabavoholičari* koje je izvedeno analogijom od *radoholičar*, ali ima tek 9 rezultata na pretraživaču.

Mnogo je primjera gdje se očito radi o prvim (i doslovnim) prijevodima nekog novog koncepta, i oni imaju malo rezultata (do nekoliko hiljada) na pretraživaču, poput *scientific atheist or unscientific atheist/naučni ateist ili nenaučni ateist*, *self-reliance/samooslanjanje*, *counterfactual/kontračinjenički* ili *sleep-o-meter/snometar*. Neki drugi primjeri su, iako prevedeni na isti način, bolje prihvaćeni, poput *neuroscience/neuronauka* (s više od 200 000 rezultata), ili *neuroscientists/neuronaučnici* (ca. 8 500 rezultata, a *neuronaučnici* 26 000 rezultata).

Leksema *desertification/dezertifikacija* ima svoj unos u Vikipediji na bosanskom, a *eco certification/ekocerifikacija* rezultira brojem od preko 55 000 rezultata na pretraživaču. *A health psychologist* u prijevodu *zdravstveni psiholog* može se naći na hrvatskim portalima (skoro 100 000 rezultata), a na bh. stranicama ne. Imenica *TEDsteri* od *TEDsters* nudi oko 250 rezultata, dok imenica *jedač* u sintagmama *intuitive eaters and controlled eaters/intuitivni i kontrolisani jedači*, ima 70 000 rezultata na pretraživaču.

Multipotentialite prevodi se kao *multipotencijalista* i može se naći 500 rezultata na internetu, pri čemu je vidljiv i oblik za ženski rod *multipotencijalistkinja*.

4.1.2. Novi leksički spojevi u ostalim vrstama sintagmi

Osim imenskih sintagmi vidljivi su i novi primjeri vezivanja između drugih vrsta riječi, pri čemu su rješenja uglavnom rezultat doslovnog prevođenja kao u primjerima *spend work/troše trud; in the back of your mind/u pozadini vašeg uma; I give lots of evidence/Dajem puno dokaza; wondering can tourism change things/čuditi se da li turizam može promijeniti situaciju; massively stressed/široim pod stresom; phobically shy/fobično stidljive; debate has raged/debata je bjesnila; give a TED talk/dati TED govor; young kids, young children/mlada djeca; fervent belief/žestoko vjerovanje; at a huge scale/na*

8 <https://glosbe.com/en/hr/undocumented>

ogromnom nivou; desparately familiar/očajnički poznat; heavily committed/teško odan itd.

Neka od ovih prijevodnih rješenja vrlo su prihvaćena, poput kolokacije *dati govor* koja izbacuje ca. 4 000 000 rezultata na pretraživaču, ili *earn an MBA degree/zaraditi MBA stepen* sa ca. 600 000 rezultata. Teško je pratiti procese korištenja leksema u bosanskom jeziku u nekom novom značenju ili kolokaciji, ali je izvjesno da je ovaj proces u toku.

4.1.3. Ustaljeni izrazi

Ustaljeni idiomatični izrazi smatraju se najtežim za prevođenje, jer idiomatičnost podrazumijeva poznato određenje *izraza čije ukupno značenje nije zbir značenja njegovih pojedinačnih komponenti* (Fraser 1976). Idiomatični izrazi su nefleksibilni i vezani su za društvenu/govornu zajednicu. Zamjena njegovih sastavnica nije moguća, a sam semantički sadržaj razumijeva se idiosinkratično (Barkema 1996). Idiomatski izrazi zanimljivi su i strukturno i semantički, pa su u ovom radu svrstani na kraju leksičkog dijela analize. Iz obrađenog korpusa izdvojeni su primjeri koji pokazuju da se ovi spojevi prevode na internetu, tj. na platformi TED bez puno razlike u odnosu na druge sadržaje, drugim riječima ne poklanja im se posebna pažnja. Takav pristup prevođenju idiomatskih izraza uvodi nove metafore i asocijativna značenja u naš jezik. Tako u bosanskom ostaje *kretati se kao leptir* od engleskog *move like a butterfly*, iako su u bosanskom primarno *leptirići u trbuhu*, a ako je u pitanju kretanje tj. osjećaj lakoće, onda je prirodnije *k'o leptirica*. *Put yourself in readers shoes* postaje *uskakati u cipele čitaoca*. *Never, ever give up* je *Nikada, ikada ne odustajte*, a *to live up to my full potential* prevedeno je kao *oživjeti svoj potencijal*, iako je u bosanskom *razviti (puni) potencijal*. Izrazi koji su slobodniji, ali ipak imaju određena kulturološki uvjetovana asocijativna značenja, također se direktno prevode. Tako *like an elephant getting up off its knees* postaje *kao kada slon ustaje sa svojih koljena*.

Vidljivo je da se ovakvim prevođenjem idiomatičnost u jeziku cilju zanemaruje, tj. kalkira se spoj leksema iz originalnog izraza. Zanimljiv je primjer u kojem prevodilac mijenja izraz u prijevodu, ali engleskim izrazom, npr. *icing on the cake* postaje *višnja na torti*, što je originalno engleski frazem (*the cherry on the cake*), dok bi u bosanskom to bio *šlag na torti*. U izrazu *NASA does the math* prevodilac nije prepoznao metaforu (u značenju *zaključivati, sabrati dva i dva*), pa je doslovno prevedeno kao *NASA obrađuje matematske podatke*. Koncept *otvorenih vrata* iz bosanskog jezika nije iskorišten u prije-

vodu rečenice *I like to leave my office open to my students/Ja volim da ostavim svoju kancelariju otvorenu*, što navodi na drugačije značenje.

4.2. Strukturne promjene

U dijelu o promjenama na nivou strukture, obrađeni su red riječi i rečenica, prevođenje glagola te padežnih oblika i prijedloga.

4.2.1. Red riječi i rečenica

Analizirani korpus potvrđuje neprirodnu rečeničnu strukturu koja se javlja kao rezultat prevođenja na internet, koju Bédard zove *sentence salad*, a koju prevoditelji svejedno dalje *recikliraju* (Bédard 2000 prema Doherty 2016). U bosanskom bi se ovaj postupak, a i rezultat prijevoda na rečeničnom nivou, mogao prevesti kao *rečenični sataraš*, koji donosi *isjeckanu* i nekoherentnu sintaksu s međusobno neuvezanim rečeničnim dijelovima.

Ovakve su rečenice često teško razumljive u prijevodu. Kako navodi Luraghi (2010), odluke koje donose prevodioci u ovakvom prevodilačkom kontekstu su svjesne ili polusvjesne. Želja za učenjem, zabava i potreba za pripadanjem određenim mrežama ljudi utječu na motivaciju za prevođenje na platformi TED, ali treba imati na umu da je korisnicima prevodiocima prevođenje tek hobi (Olohan 2013) te su jasnije odluke kojima su prevodioci pribjeivali u ovom korpusu.

U bosanskom je vidljivo *vraćanje na postavke* engleskog jezika u redu riječi po formuli SV, npr. *where nations have said what they think they can do/gdje nacije su rekle šta misle da mogu uraditi; What we've forgotten is something that Vinod Khosla used to talk about/ Šta smo zaboravili je nešto što Vinod Khosla je znao govoriti; if they can't make it safe, if they can't make it cheap/ ako ne mogu napraviti ih sigurne, ako ne mogu napraviti ih jeftine; And you may remember from biology class that stem cells are immature cells/A možda se sjećate iz biologije da matične ćelije su nezrele ćelije; I find that achieving justice is difficult/Saznala sam da postizanje pravde je teško; soon nations are silenced/ Uskoro čitave nacije se ušutkaju* itd. Ovdje se može spomenuti i redovna tautološka upotreba različitih vrsta zamjenica iz originala, tj. primijenjen postupak formalne korespondencije, kao u primjerima *it's much more complicated than that/da je to mnogo komplikovanije od toga; But I also saw people with something else inside of them/Također sam vidio ljude sa nečim u njima; you have those mini-plazas and those urban walkways/znači da imate te mini plaže i te male urbane staze; I was listening to my radio/Prije*

dvije sedmice sam slušao svoj radio; The way that we work has really changed/promjenili su način na koji mi radimo.

Kako navodi Baker (1996 prema Fantinuoli 2016), izvorni tekst postaje važniji od ciljnog teksta kad je u pitanju kompjuterski potpomoguto prevođenje – fenomen poznat kao *probijanje izvornog teksta iz prijevoda* (VP od *shining-through* iz Lapshinova-Koltunski 2013 prema Fantinuoli 2016), drugim riječima neprozirnost prevoda. Primjera s pomjeranjem u odnosu na sintaksu bosanskog jezika u obrađenom korpusu je mnogo: *My name is/Moje ime je; I have swum nine hours and 45 minutes exactly/Plivala sam 9 sati i 45 minuta tačno; They endure it rather than enjoy it/Ustraju u tome, više nego da uživaju; Going to the US was my first time to see a plane/Odlazak u SAD je bio moj prvi put da vidim avion; but science is a rough draft/ali nauka je grubi nacrt; They asked themselves the following question/Zapitali su se sljedeće pitanje, itd.*

Uz ovakav pristup koji se oslanja na originalnu rečeničnu strukturu, ne čudi tautologija poput *grow little mini-organs in the lab/da uzgoje male mini organe u laboratoriju* ili ponavljanja kao u primjerima *they get richer and richer and also start to get healthier and healthier/oni postaju bogatiji i bogatiji i takođe postaju zdraviji i zdraviji.* ili *made to seem precious, rather than looking like nuts/tako da izgledaju prelijepo, a ne da izgledaju ludo.*

4.2.2. Prevođenje glagola

Primjeri iz obrađenog korpusa koji se odnose na glagole uključuju pitanja prijelaznosti i prevođenja *-ing* forme.

Uočljiva je promjena u prijelaznosti glagola kod prevođenja na platformi TED. Bosanski glagol postaje neočekivano neprijelazan, kao u primjerima *Texting overindexes for minority and urban youth/Slanje poruka zapravo prekoračuje kod manjine i urbane omladine; a 41 button TV remote that utterly defeats me/daljinski upravljač sa 41-om tipkom koji u potpunosti porazi, ili the tone about sleep changes/ton o snu mijenja.*

U drugim primjerima bosanski glagol dobija neočekivani objekt: *what it is that causes some people to be more resilient than other people/šta je to što uzrokuje neke ljude da budu više otporni nego drugi ljudi; where we can concentrate our resources to do the most good/sistemi i mreže gdje možemo fokusirati naše resurse; So let's try them/Pokušajmo ih onda; pastoralists bunching and moving their animals/stočari koji su kretali svoje životinje; wealthier individuals who are more likely to moralize greed being good/bogatije individue mnogo češće moralizuju pohlepu kao nešto dobro.*

Vidljiv je, podjednako kao na semantičkom nivou, negativan utjecaj jezika originala, u ovom slučaju prijelaznost engleskih glagola koji uvođenjem objekta dovode do kreiranja neobičnih rečeničnih konstituenata koji nisu u skladu s prirodom bosanskog jezika.

Obrađeni korpus pokazuje da strukturno kalkiranje dovodi do grešaka u određivanju funkcije i oblika u bosanskom jeziku i kad je u pitanju i inače kompleksna *-ing* forma koja može imati nominalnu i glagolsku funkciju u rečenici, zavisno od distribucije. To je vidljivo u slijedećim primjerima gdje glagolski prilog preuzima nerijetko funkciju subjekta: *Here I am in Oslo in Norway, getting a nice, fat check/Ovo sam ja u Oslu u Norveškoj, primajući lijep, debeo ček; Adding just one healthy habit pulls overweight people back into the normal range/Dodavajući samo jednu zdravu naviku vraća ljude sa viškom kilograma u normalni raspon; By having a song that explained what was happening to me, while it was happening, that gave the audience permission to think about it/Pjevajući pjesmu koja objašnjava šta mi se dešava u tom trenutku, dalo je publici priliku da razmisli o tome*

S druge strane prevođenje ove forme nominalnim oblikom donosi zanimljive primjere kreiranja novih (glagolskih) imenica, kao u primjerima *without romanticizing/bez puno romantiziranja; better at strategizing/bolji u strategisanju; Protecting journalists and our right to receive information protects us/Štićenje novinara i našeg prava da primamo informacije štiti nas; this approach to eating probably won't make you lose weigh/vjerovatno nećete smršati zbog ovakvog pristupa jedenju; As my New Year's resolution, I gave up dieting/ Kao dio svoje novogodišnje odluke, ostavila sam dijetu.*

4.2.3. Prijedlozi i padeži

Kad je u pitanju prevođenje prijedloga i padežnih oblika, vidljivo je preuzimanje prijedloga iz engleskog, ali i upitna kompetencija prevoditelja kad je u pitanju maternji jezik. Postavlja se pitanje u kojoj mjeri govornici bosanskog jezika vladaju npr. padežnim sistemom u svom jeziku, pogotovo kad je riječ o mlađim ljudima, a što možemo pretpostaviti s obzirom na to da se radi o aktivnim korisnicima interneta i internetskih alata.

Mnoštvo je ovakvih primjera s pogrešno odabranim prijedlogom u prijevodu, gdje je vidljivi uzrok originalni prijedlog u engleskom, poput *to go ride the Apollo rocket to the moon/da bi bili dio Appolo misije prema mjesecu; when you get caught up in a movie/kada se zanesemo u film; a texture you feel like you could stick your hand into/tekstura u koju bi mogli dodirnuti da imate osjećaj; Let's call them intuitive eaters and controlled eaters./Nazovimo ih in-*

tuitivne i kontrolisane jedače; to contrast the stereotypes I'd been taught as a child with real life experience and interaction/suprotstaviti stereotype kojima su me učili kao dijete sa stvarnim životnim iskustvom i interakcijom; graduated with degrees in accounting/diplomirao u računovodstvu; We should be proud of where our power is coming from/Trebali bismo se ponositi na mjesto odakle dobijamo energiju; feel like I am a part of the world/da se osjećam kao dijelom svijeta; one in five women and one in 13 men/Jedna između 5 žena i jedan između 13 muškaraca.

Postoji i mnoštvo primjera gdje prevodilac očito nije krenuo od engleskog prijedloga, ali je svejedno napravljen otklon u padežnom obliku: *32 years will have been spent entirely asleep/32 godine vašeg života će biti provedeno na spavanje; I'm less convinced by the energy conservation idea/Manje sam uvjeren idejom konzervacije energije; something that's either like a really light-weight, transparent paper/nešto nalik jako tankog providnog papira; and it's not because parents do not care about their kids/nije zato što roditelji ne mare za svojom djecom; the separation between science and human values/odvajanje između nauke i ljudskih vrijednosti; in the middle of a room of successful people/usred sobe prepune uspješnim ljudima; It is basically an operation to deprive women of sexual pleasure/operacija kojom se žene uskraćuju seksualnog zadovoljstva; predispose individuals to mental health problems/predodređuju osobu zdravstvenim mentalnim problemima, itd.*

Postoji još odstupanja i novih rješenja kad je u pitanju prevođenje na platformi TED, poput dobro poznatog pitanja pasiva koji se sve više (nepotrebno) koristi u bosanskom jeziku, kvantifikacije gdje se odustaje od uobičajenog oblika na bosanskom, npr. **što više pristupačnije** umjesto *što pristupačnije* od engleskog *more accessible, more self-confident/više samouvjeren* umjesto *samouvjereniji, doing more harm than good/ čini više slabog nego dobrog*, ili prevođenje infinitivnih glagolskih oblika poput *You have a budget to spend/IMATE budžet da potrošite* itd, ali zbog manjeg broja ovakvih primjera (a kad je u pitanju pasiv i činjenica da je davno prepoznat njegov utjecaj na naš jezik), nije im posvećena posebna pažnja u radu.

5. ZAKLJUČAK

Kako se navodi u dokumentu Evropske unije iz 2012. *Crowdsourcing translation*, ova vrsta prevođenja (korisničkog) u modu donosi amaterizam⁹

⁹ Dokument *Crowdsourcing translation*, sa linka <https://termcoord.eu/wp-content/uploads/2013/08/Crowdsourcing-translation.pdf>

kao reakciju na dramatičan porast broja univerzitetski obrazovanih pripadnika srednje klase. Ovom ilustrativnom analizom prijevoda s engleskog na bosanski jezik na platformi TED, koja je tipičan i uspješan primjer korisničkog prevođenja, vidljivo je da se promjene dešavaju u bosanskom jeziku kao rezultat prevođenja, i to ne samo semantičke nego i strukturne.

Crystal je već davno prepoznao *koruptivnu* prirodu onlajn jezika (2001), a ostaje da se vidi da li će baš prevođenje na internetu biti jedan od značajnih faktora u mijenjanju jezika u kontaktu. Pitanje razlike između greške i inovacije mijenja se u kontekstu interneta, i možda je korisnije istraživati i u našim okvirima kako kreirati *pismene* baze podataka, ukoliko želimo sačuvati bosanski jezik kakav sada poznajemo. Rad na elektronskim rječnicima i drugim interaktivnim onlajn alatima možda može otvoriti vrata svjetlijoj budućnosti statusa bosanskog jezika globalno.

Li (2010) navodi mnoštvo primjera odstupanja u upotrebi engleskog jezika čak kad su u pitanju i izvorni govornici, a obrađeni korpus potvrđuje isti trend i za govornike bosanskog jezika.

Umjesto prepoznavanja grešaka, korisnije bi možda bilo raditi na području elektronske leksikografije kojoj su ciljna grupa korisnici na internetu. Interaktivnost treba biti iskorištena kao prednost, u cilju kreiranja rječnika koji bi svojom prirodom odgovarali upravo komuniciranju, pa i prevođenju na internetu, a bili bi osobito korisni amaterskim prevodiocima, te konačno svakom jeziku uključenom u proces prevođenja. Na kraju, jezik nije sam sebi svrha, nego postoji radi komuniciranja, interkulturalne medijacije, prenošenja i uvođenja novih koncepata, i kao takvog ga treba studirati i baviti se njime. Nove društvene zajednice očito postoje i aktivno djeluju na internetu i otvaraju niz novih istraživačkih pitanja u domenu kontaktne lingvistike, ali i komuniciranja uopće.

LITERATURA

- Anastasiou, Dimitra, (2011), "Comparison of crowdsourcing translation with Machine Translation", *Journal of Information Science* 37(6), 637–659.
https://www.researchgate.net/profile/Dimitra_Anastasiou2/publication/220195819_Comparison_of_crowdsourcing_translation_with_Machine_Translation/links/57bab50d08ae14f440bd95c9/Comparison-of-crowdsourcing-translation-with-Machine-Translation.pdf
- Baker, M.(1996), "Corpus-Based Translation Studies: The Challenges that Lie Ahead", *LSP and Translation: Studies in Language Engineering in Honour of Juan C.Sager, ur.H. Somers*, 175–186. Amsterdam: John Benjamins

- Barkema, Hank (1996), "Idiomacity and terminology: A multi-dimensional descriptive model", *Studia Linguistica*, Wiley Online Library
<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1467-9582.1996.tb00347.x>
- Crystal David (2001), *Language and the internet*, Cambridge, Cambridge University Press
- Doherty, Stephen (2016), "The Impact of Translation Technologies on the Process and Product of Translation", *International Journal of Communication* 10(2016), 947–969
- Dombek, Magdalena (2014), *A Study into the Motivations of Internet Users Contributing to Translation Crowdsourcing: The Case of Polish Facebook User*, Dublin City University, doktorska disertacija http://doras.dcu.ie/19774/1/PhD_Thesis_M_Dombek_Final_Corrected_Version.pdf
- Fantinuoli, Claudio (2016), "The influence of translation technologies on language production", ur. Alonso Almeida, *Input a Word, Analyze the World: Selected Approaches to Corpus Linguistics*; Cambridge Scholars
- Filipović, Rudolf (1986), *Teorija jezika u kontaktu: uvod u lingvistiku jezičnih dodira*, Zagreb: Školska knjiga
- Filipović, Rudolf (1979), "Transmorfemizacija – najčešći oblik supstitucije na morfološkom nivou", *Filologija* 9 (1979), str. 117–183.
- Fraser, Bruce (1976), *The verb-particle combination in English*. New York: New York Academic Press
- Hickey, Raymond (2010), *Language change*, dostupno na: <https://doi.org/10.1075/hop.14.lan3>
- Li, David S.C. (2010), "When does an unconventional form become an innovation?", ur. Andy Kirkpatrick, *The Routledge Handbook of World Englishes*, 617–634, Taylor&Francis Books
- Luraghi, Silvia (2010), "Causes of language change", ur. Luraghi&Bubenik, *Continuum Companion to Historical Linguistics*. London/New York, Continuum, 2010, 354–366
- L'Homme, Marie-Claude, Monique C. Cormier (2014), "Dictionaries and the digital revolution. A focus on users and lexical databases", *International Journal of Lexicography*, Vol. 27 No. 4, pp. 331–340
- Maybaum, Rebecca (2013), "Language Change as a Social Process: Diffusion Patterns of Lexical Innovations in Twitter", *Berkeley Linguistics Society*. 2013. 152–166., Linguistic Society of America dostupno na <https://journals.linguisticsociety.org/proceedings/index.php/BLS/article/view/3877>
- Milroy, James, Lesly Milroy (1985), "Linguistic change, social network and speaker innovation", *Linguistics* 21, 339–384, Great Britain, dostupno na [http://www.sfs.uni-tuebingen.de/~Roland/Literature/Milroy\(85\)_linguistic_change_social_network_and_speaker_innovation.pdf](http://www.sfs.uni-tuebingen.de/~Roland/Literature/Milroy(85)_linguistic_change_social_network_and_speaker_innovation.pdf)

- Olohan, Maeve (2014), "Why Do You Translate? Motivation to Volunteer and TED Translation", *Translation Studies*, Volume 7, Issue 1, 2014, Routledge, <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14781700.2013.781952>
- Ó Murchadha, Noel (2013), Authority and innovation in language variation: Teenagers' perceptions of variation in spoken Irish, Tore Kristiansen, ur. Stefan Grondelaers, *Language (de) standardisation in Late Modern Europe: Experimental studies*. Oslo, 71–96.
- Podkalicka, Aneta (2007), *Lost in Translation? Language policy, media and community*, Queensland University of Technology, doktorska disertacija, dostupno na: https://eprints.qut.edu.au/16696/1/Aneta_Podkalicka_Thesis.pdf
- Roberts, R. P. (1992). Translation Pedagogy: Strategies for Improving Dictionary Use. *TTR*, 5 (1), 49–76. <https://doi.org/10.7202/037106ar>
- Sočanac, L. i dr. , (2005), *Hrvatski jezik u dodiru s europskim jezicima: prilagodba posuđenica*. Zagreb: Nakladni zavod Globus
- European Union (2012), *Crowdsourcing Translation*, Luxembourg: Publications Office of the European Union, dostupno na <https://termcoord.eu/wp-content/uploads/2013/08/Crowdsourcing-translation.pdf>

FROM TRANSLATION ON THE INTERNET TOWARD LANGUAGE CHANGES IN THE CONTACT BETWEEN ENGLISH AND BOSNIAN

Abstract

Information technologies facilitate the global spread of English, also in Bosnia and Herzegovina, which brings English and Bosnian into contact, with Bosnian more exposed to language change. Language contact through translation is one way of introducing changes into a language. Today's translation on the Internet is often performed by some form of crowdsourcing, usually free of charge. In such an open communication context on the Internet, crowds of people take part in finding translation solutions for new lexemes and expressions from English, so it is interesting to test the innovativeness and quality of such translation. This paper will analyze translations from English into Bosnian on the TED platform as a good example of crowdsourcing translation. Keeping in mind a lower level of formality and certain specific qualities of Internet language, as well as the crowdsourcing aspect of the translation on the Internet, some innovative solutions can be expected that might not be in line with the standard Bosnian. The analysis will focus on both lexical and structural changes as a result of the contact between English and Bosnian.

Key words: language contact, English, Bosnian, crowdsourcing, innovation